

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

**на тему: «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО
ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
І. В. Щербаха

Керівник: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____
Л. М. Шульга

Рецензент: старший викладач кафедри дошкільної
та початкової, к.пед.н. _____
С. В. Сиваш

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«___» _____ 2023__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Щербача Інна Віталіївна

- 1. Тема роботи:** «Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи», керівник роботи Шульга Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, затверджена наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 р. № 1504-с.
- 2. Строк подання студентом роботи:** 23 січня 2024 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** висвітлити теоретичні засади формування педагогічних умов з розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи; розкрити сучасні аспекти розуміння проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення до природи молодших школярів; схарактеризувати особливості формування та розвитку екологічного виховання та екологічної культури молодших школярів; визначити педагогічне забезпечення процесу формування розвитку екологічної компетентності молодших школярів; проаналізувати особливості педагогічних умов на співвідношення до НУШ; розглянути перспективи використання педагогічних умов на практиці.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** немає

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Шульга Л.М.	28.03.23р.	23.05.23р.
Розділ 1	Шульга Л.М.	23.05.23 р.	28.09.23 р.
Розділ 2	Шульга Л.М.	28.09.23 р.	28.11.23 р.
Висновки	Шульга Л.М.	28.10.23 р.	28.12.23 р.
Додатки	Шульга Л.М.	28.12.23 р.	25.01.24 р.

7. Дата видачі завдання: 28 лютого 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	Лютий-березень	Виконано
2	Написання вступу	Березень-травень	Виконано
3	Написання першого розділу	Травень-вересень	Виконано
4	Написання другого розділу	Жовтень-листопад	Виконано
5	Написання висновків	Листопад-грудень	Виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	Грудень-січень	Виконано
7	Захист	Січень	

Студент _____ Щербача І.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Шульга Л.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 62 сторінок, 47 джерел.

Мета дослідження – теоретичний аналіз сутності та особливості педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження – процес формування та виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Методи дослідження: аналіз наукової та навчально-методичної літератури; узагальнення, спостереження, усне опитування, бесіда, педагогічний експеримент, статистичні методи.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в розкритті сутності розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, характеристиці формування екологічного виховання та екологічної культури на основі емоційно-ціннісного ставлення, як складника розвитку особистості.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні і характеристиці педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в молодших школярів в Новій українській школі.

Галузь використання: заклади освіти.

ПОЧАТКОВА ШКОЛА, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА, ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ, ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

SUMMARY

Shcherbaha I.V. Pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in primary school students.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, and a list of used literature (47 items, 12 of foreign origin).

The research reveals the problem of forming emotional-value attitude towards nature in primary school students through pedagogical conditions. Specifically, comprehensive pedagogical conditions capable of providing students with quality knowledge about the essence and features of the natural environment by forming emotional-value attitude towards nature in children.

The aim of the research is the theoretical analysis of the essence and peculiarities of pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in primary school students.

Research tasks:

- 1) Analyze the main concepts of the research;
- 2) Explore the psychological features of younger school age in the formation of emotional-value attitude towards nature;
- 3) Consider the educational potential of nature in shaping values in primary school students;
- 4) Examine the main problems of forming emotional-value attitude of younger students towards nature in foreign and domestic research;
- 5) Study the pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in younger students in the context of the New Ukrainian School (NUSh);
- 6) Analyze the prospects of applying the discussed theoretical research in practice.

The object of the research is the process of forming and educating the emotional-value attitude towards nature in primary school students.

The subject of the research is the pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in primary school students.

In Part 1, “General Principles of Research on the Essence and Features of the Formation of Emotional-Value Attitude towards Nature in Primary School Students”, a series of interconnected concepts are considered that reveal the essence and features of pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in primary school students. The psychological development features of younger school-age children and the educational potential of nature are also clarified.

In Part 2, “Theoretical Justification of Pedagogical Conditions for the Formation of Emotional-Value Attitude towards Nature in Primary School Students”, foreign and domestic research on the peculiarities of pedagogical conditions for the formation of children's emotional-value attitude towards nature are discussed. The essence and features of various pedagogical conditions for the formation of emotional-value attitude towards nature in primary school students are analyzed, and the prospects of their application in practice in the context of distance learning are considered.

The obtained results can be used by elementary school teachers, music and fine arts teachers, practical school psychologists, and parents.

Keywords: primary school, pedagogical conditions, emotional-value attitude towards nature, environmental education.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Загальні засади дослідження сутності та особливостей формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи	11
1.1. Аналіз основних понять дослідження	11
1.2. Психологічні особливості молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи	18
1.3. Виховний потенціал природи у формуванні цінностей в учнів початкової школи	24
Розділ 2. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи	30
2.1. Проблема формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи у закордонних та вітчизняних дослідженнях	30
2.2. Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в молодших школярів в умовах НУШ	38
2.3. Перспективи використання розглянутих теоретичних досліджень на практиці	47
Висновки.....	54
Список використаних джерел.....	58

ВСТУП

Однією з нагальних потреб сучасного суспільства є порушений дисбаланс взаємовідносин між людиною та природою. Це обумовлено тим фактом, що людина, не зважаючи на значні попередження продовжує нехтувати природним середовищем, зловживати та знищувати. В контексті даного розуміння актуальною є потреба в екологічному вихованні, культурі та формуванні екологічної свідомості. Враховуючи той факт, що людина на сьогодні залишається залежною від природи, перед сучасними науковцями стоїть виклик розробити шляхи, які б зменшили негативний вплив людини на природу. Одним із таких шляхів є саме формування емоційно-ціннісного ставлення до природи починаючи з раннього дитинства. Сучасне освітнє середовище України представлене у вигляді Нової української школи (НУШ скор.), однією із концептуальних засад є саме екологічна компетентність дитини. В контексті цього пріоритетною діяльністю шкільних педагогів є виховання ціннісного ставлення до об'єктів природи, розвиток уміння приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища.

Оскільки молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку та формування в учнів з розвитку основ екологічної культури, актуальним є питання розвитку педагогічних умов для формування емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи.

Початкова школа дає можливість сформувати пізнавальний потенціал екологічних знань для подальшої бази вивчення природничої освітньої галузі. Саме включення у виховний комплекс екологічного просвітництва сприяє тому, що дитина буде вихована як особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі. Саме ознайомлення з живими та неживими об'єктами природи, рослинами та тваринами, відбувається формування взаємозв'язку і взаємозалежності між людиною та природою.

Дослідженням сутності та особливості педагогічних умов формування

емоційно-ціннісного ставлення до природи дітей займається низка науковців: Г. Абрамович, В. Маршицька, Р. Падалка, В. Реус, Р. Сопівник, К. Шевчук та ін. Значна частина наукових досліджень зазначає, що педагогічні умови повинні бути комплексними, а саме враховувати індивідуальні особливості, інтелектуальний розвиток молодшого школяра, а також формування емоційно-ціннісної сфери дитини. Всі дослідники одноголосно зазначають, на необхідності дослідження та розвитку формування емоційно-ціннісного ставлення до природи дітьми молодшого шкільного віку. В контексті цього розуміння, нами була обрана тема кваліфікаційної роботи «Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи».

Мета дослідження – теоретичний аналіз сутності та особливості педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Завдання дослідження:

- 1) провести аналіз основних понять дослідження;
- 2) дослідити психологічні особливості молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи;
- 3) розглянути особливості виховного потенціалу природи у формуванні цінностей в учнів початкової школи;
- 4) розглянути основні проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи у закордонних та вітчизняних дослідженнях;
- 5) проаналізувати педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи;
- 6) дослідити перспективи використання розглянутих педагогічних умов на практиці.

Об'єкт дослідження – процес формування та виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування емоційно-

ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Було застосовано комплекс загальнонаукових теоретичних методів дослідження, а саме: вивчення та аналіз педагогічної, методичної та психологічної літератури з проблеми дослідження, фахових періодичних видань. Також використано: синтез, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація тощо.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в розкритті сутності розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, характеристиці формування екологічного виховання та екологічної культури на основі емоційно-ціннісного ставлення, як складника розвитку особистості.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у визначенні і характеристиці педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в молодших школярів в Новій українській школі.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями, керівниками закладів загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності освітньої діяльності з молодшими школярами, оптимізації взаємодії дітей, батьків та школи, та загалом підвищення педагогічної культури.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (47 найменувань). Загальний обсяг – 60 сторінок, обсяг основного тексту – 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Аналіз основних понять дослідження

Для того, щоб детально дослідити сутність та особливості формування педагогічних умов для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, в першу чергу необхідно проаналізувати основні поняття дослідження. До таких понять було віднесено наступні: «початкова школа», «молодший шкільний вік», «педагогічні умови», «екологічне виховання», «екологічна культура», «емоційно-ціннісне ставлення до природи».

Для того, щоб досягнути важливості формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, варто дослідити саме сутність та особливості початкової школи. Якщо поринути в історичні факти, то початкова школа є найстарішою ланкою у масовій загальній школі. В європейських країнах були прийняті перші закони про обов'язкову початкову освіту, а датуються вони на початку XIX ст. (у Пруссії в кінці XVIII ст.). В Україні загальна початкова освіта була введена у 1930 році [15]. Щодо побудови освіти вже за часів Незалежної України, то відповідно до Закону України «Про освіту», початкова школа це «заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту» [24]. Як бачимо, це перший ступінь освіти, із трьох основних, які можуть бути надані в межах загальної середньої освіти. Варто зазначити, що навчання в початковій школі триває 4 роки. Учнями 1 класу можуть стати діти, яким до 1 вересня виповнилося 6 років і які за результатами медичного та психологічного обстежень не мають протипоказань для систематичного навчання [23]. Сучасна українська початкова школа діє в рамках запровадженої у 2021 році Нової Української школи. Основною метою

НУШ є створити школу, в якій буде приємно навчатись дитині, і яка буде здатна надавати не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті [19].

Щодо особливостей початкової школи в рамках НУШ, то основною її місією в сучасному концептуальному вигляді є різнобічний розвиток особистості дитини та її індивідуальних психофізіологічних особливостей. Не менш вагому роль відіграє саме формування у дитини загальнокультурних і морально-етичних цінностей, які б стали ключовими для забезпечення її готовності до продовження навчання в основній школі, та життя у соціумі [13]. Однією із цілей НУШ є наскрізний процес виховання, який формує цінності. Як бачимо, дана ціль є дотичною до теми даної кваліфікаційної роботи. Оскільки основним компонентом НУШ є дитиноцентризм, то відповідно ми повинні бути ознайомлені з особливістю даного вікового періоду учнів початкової школи. Тому за доцільне є розгляд наступного поняття, а саме «молодший шкільний вік».

Відповідно до Енциклопедії сучасної України, поняття «молодший шкільний вік», трактується як «період у житті дитини від 6-7 до 10-11 років, пов'язаний із навчанням у початковій школі та обумовлений особливостями її психічного й фізичного розвитку; період середини та завершення дитинства». Дане поняття було виокремлено в 20 ст. В залежності від різних систем вікової періодизації, даний термін міг називатися по різному. Відповідно до концепції швейцарського психолога Ж. Піаже, то він позначав цей період як «стадія конкретних операцій». Американський психолог Дж. Біррен, позначав як «3-я фаза розвитку людини – дитинство». Найближчими до сучасного погляду були концептуальні погляди англійського психолога Д. Бромлея, який позначав цей період як «раннє шкільне дитинство». Також це думка, французького психолога Р. Заззо, із його визначенням як «стадія початкової шкільної освіти. Як бачимо, глибинна сутність даного поняття полягає в психологічній та фізіологічній основі розвитку дитини в зазначений віковий період. Щодо фізіологічного розвитку молодших школярів, то зазвичай він характеризується рівномірністю

росту організму. Даний процес зазвичай триває до 9-ти років у дівчат і до 11-ти – у хлопчиків. Щодо анатомо-фізіологічного розвитку молодших школярів, то в даний період у дітей утворюється довільність психічних процесів; внутрішній план дій; рефлексія (осмислення умов, закономірностей і механізмів своєї діяльності), а також самооцінка та самоконтроль. Перелік даних характеристик дає нам змогу зрозуміти, що саме період молодшого шкільного віку є засадничим для формування емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого середовища. Для даного життєвого періоду також характерним є підвищення здатності зачувати й відтворювати. Тим самим зростає рівень точності та міцності запам'ятовування. Щодо мислення то в молодшому шкільному віці воно вже починає функціонувати на рівні конкретних операцій. В цей віковий розріз дитина вже може дати визначення. Активно розвиваються процеси аналізу та синтезу під час порівняння об'єктів. Також характерним є використання індуктивних та дедуктивних умовиводів, що призводить до формування елементарних логічних суджень [18]. Як бачимо, даний життєвий період дитини характеризується низкою трансформацій, як фізіологічних, психологічних так і розумових. Саме врахування цих трансформаційних особливостей повинно бути фундаментом продуктивного та ефективного навчання.

Для того, щоб дані процеси відбувалися на користь дитини для подальшого її життя, працівникам освіти, що співпрацюють з дітьми молодшого шкільного віку необхідним є створення відповідних педагогічних умов. На сьогодні в науковому просторі існує безліч авторських визначень поняття «педагогічні умови», Розглянемо декілька із них. О. Бражнич, зазначає, що «педагогічні умови» є сукупністю можливостей, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей для здійснення педагогічного процесу, що в результаті забезпечує успішне досягнення мети [3]. Дане твердження на нашу думку розкриває педагогічні умови саме як комплексне явище, основним завданням котрого є саме реалізація педагогічного (освітнього) процесу.

На думку А. Панібратської, «педагогічні умови» є структурною

оболонкою педагогічних технологій чи педагогічних моделей та тих обставин, на основі котрих реалізуються компоненти освітніх технологій [22]. У порівнянні з попереднім твердженням, думка А. Панібратської має абстрактний характер, зазначаючи, що педагогічні технології мають структурну оболонку, яка саме й утворює ці педагогічні умови.

У своїй статті Р. Сопівник та Н. Діра зазначають, що «педагогічні умови» – це обставини, які пов'язані з організацією навчально-виховного процесу в освітніх закладах, які надають послуги у вигляді пізнавальної, навчальної, науково-дослідницької та виховної діяльності учнів, та спрямовані на виховання знань, умінь та навичок [28]. Дане визначення, на нашу думку, більш орієнтоване на зовнішнє середовище, яке впливає на освітній процес.

Також варто зазначити, що в педагогічній науці також виокремлюють декілька рівнів педагогічних умов. До першого рівня педагогічних умов відносять особистісні характеристики учнів, від якого залежить успішність протікання освітньо-виховного процесу. Другий рівень педагогічних умов являє собою обставини реалізації процесу виховання. До цих обставин відносять: 1) зміст та організацію діяльності учнів; 2) міжособистісні відносини, спілкування між собою; 2) відносини педагогів з учнями [29].

На основі розглянутих поглядів на сутність педагогічних умов можемо зазначити, що це сукупність організаційних обставин та особливостей застосування педагогічних форм, методів та прийомів, які в результаті утворюють унікальні умови навчання та здатні мотивувати до ефективного навчання, саморозвитку, в тому числі важливих особистісних здібностей та якостей.

Перейдемо від загальних понять до вузькогалузевих, які є основними до теми нашої роботи. Оскільки відношення «людина – природа» є предметом екології, то більш доцільно буде розглядати поняття комплексно з екологічної точки зору. Тому в контексті даного співвідношення слід розглянути поняття «екологічне виховання». На сьогодні проблема екології стоїть дуже гостро на порядку денного більшості суспільства. Тому актуалізацією та дослідженням

екологічного виховання займаються як науковці, так і екоактивісти. В загальному розумінні поняття «екологічного виховання» трактується як «систематична діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури особистості» [8]. В науковому просторі під екологічним вихованням розуміють процес, який організований і цілеспрямований на формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення до природи [14].

Педагогічна література розкриває сутність даного поняття з відповідної сторони, що це «систематична педагогічна діяльність, яка спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою». В контексті цього основним завдання екологічного виховання є систематизація та використання екологічних знань, що природа є середовищем існування людини, і тому людина повинна бути зацікавлена в збереженні її цілісності. Тому метою екологічного виховання є формування екологічної свідомості та мислення в учнів [25].

Отже, не зважаючи на різні підходи до трактування поняття «екологічне виховання» бачимо, що основна його сутність полягає в навчанні людини позитивному та дбайливому ставленню до природи. Через те, що саме у віці молодших школярів формуються базові цінності, формування емоційно-ціннісного ставлення до природи є фундаментальним у розвитку дитини як члена цивілізованого соціуму.

На основі отриманих знань екологічного виховання формується екологічна культура. Оскільки дане поняття має глибинне філософське коріння, особливо в сучасних реаліях, то його варто розглядати як «тип життєдіяльності людини, та її взаємовідносин з навколишнім середовищем, що як наслідок сприяють здоровому способу життя, стійкому соціально-економічному розвитку та екологічній безпеці» [27]. Виходячи з даного визначення бачимо, наскільки вагомим та всеосяжним є екологічний фактор в житті людини. Тим самим актуалізуючи необхідність виховання у дітей екологічної культури, за для їх же майбутнього.

З педагогічної точки зору, екологічна культура «передбачає глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, брати безпосередню участь у природоохоронній діяльності» [25]. Таке визначення є обґрунтованим, бо основним завданням педагогіки як науки, є саме формування особистості в освітньому процесі. Тому формування екологічної культури в сучасному світі є основним завданням усіх тих кому не байдужа доля майбутнього, до цієї категорії відноситься і ланка вчителів загальноосвітньої школи.

Одним із компонентів екологічної культури є саме «емоційно-ціннісне ставлення до природи». Оскільки даний процес заснований на емоційному переживанні, то він здатен сформувати цінність дбайливого ставлення до природи та відповідно характеризується позитивним відношенням до її об'єктів і явищ.

Як зазначає В. Реус, «Емоційно-ціннісне ставлення до природи це особливий вид суб'єктивного ставлення до цінностей природи, що виявляється в емоціях в процесі взаємодії з об'єктами природи» [25].

Щодо особливостей емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку, слід зазначити, що йому притаманне непрагматичне ставлення, яке ґрунтується на суб'єктивізації, коли природні об'єкти стають «значущими іншими», тим самим посилюючи мотиви спілкування з природою [30]. Якщо розглядати даний процес на перспективу, то необхідно врахувати його зв'язок із формуванням структурних компонентів особистості, а саме: 1) потреб, що зумовлені функціями природного довкілля; 2) емоційної готовності до усвідомлення цінності природи; 3) особистого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до природи [16].

Як бачимо, саме емоційно-ціннісне ставлення до природи є одним із рушійних складників формування позитивного ставлення до природи. Тому врахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку та фактора впливу емоційно-ціннісного ставлення до природи, сприяє формуванню стійкої

екологічної культури. А в поєднанні з екологічним вихованням та застосуванням різноманітних педагогічних умов, результат в перспективі може бути перспективним.

На основі розглянутих ключових понять даного дослідження можемо зробити висновок, що кожне із них є взаємопов'язаним. Враховуючи особливості сутності кожного з понять бачимо, що формування екологічної культури ще з дитинства є доцільним та виправданим. Ключовим є саме розуміння емоційно-ціннісного ставлення дитини до природи. Емоційно-ціннісне ставлення в молодшому шкільному віці не є прагматичним, та будується саме на основі власного сприйняття природного середовища. Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи є багатокomпонентним процесом, який включає як особистісні риси дитини (її емоційна готовність та досвід сприйняття природи), а також застосування належних педагогічних умов, як з боку вчителів, так і батьків. Так як емоційно-ціннісне ставлення до природи, в базовому вигляді складається з двох компонентів, необхідним є побудова комплексного сприйняття природного середовища. Але саме емоції до природи та ціннісне ставлення до неї повинно будуватися саме на чіткому розумінні екологічного виховання та культури. Саме екологічний формат формування емоційно-ціннісного ставлення до природи надасть можливість сформувати виважене ціннісне ставлення до природи як основної сфери існування людини.

Саме даний процес, крізь призму суб'єктивного, особистісного сприйняття навколишнього середовища дитини формує взаємозв'язок між дитиною та природою. Емоційно-ціннісне ставлення до природи виступає як інструмент формування емоційної готовності до усвідомлення цінності природи.

1.2. Психологічні особливості молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи

Перед тим як досягнути психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи, спочатку розглянемо загальні психологічні особливості, які характерні для даної вікової категорії дітей.

Як зазначає М. Заброцький, для даного вікового періоду характерним є активне анатомо-фізіологічне дозрівання організму. До 7 років завершується морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль. А тому утворюються можливості для здійснення довільної поведінки та планування. В цей же віковий період зростає рухливість нервових процесів, тому починають збільшуватися збудження і гальмування. Для даного вікового періоду також характерним є зростання ролі другої сигнальної системи, а саме в аналізі та синтезі вражень зовнішнього світу. Для дітей молодшого шкільного віку характерним є те що їх нервова система за своїми характеристиками вже схожа на властивості нервової системи дорослих, але ці особливості ще не є стійкими [10].

Трансформації відповідно відбуваються і на анатомічному рівні, а саме відбуваються істотні зміни в органах та тканинах тіла, що своєю чергою підвищує фізичну витривалість дитини. Але є певна особливість, на яку варто звернути увагу: дрібні м'язи розвиваються досить повільно, тому дітям важко виконувати рухи із чіткою координацією [10].

На формування психологічних особливостей також впливає і той факт, що у дітей даного віку відбувається зміна соціальної позиції особистості. Дана зміна обумовлена тим, що дитина стає активним учасником нових колективів (клас, школа). Нові умови вимагають прийняття нових норм та правил та вміння підпорядковуватися розпорядку. Для дитини цей період є переломним, бо він також супроводжується перебудовою системи взаємостосунків з дорослими [10].

Від особливостей протікання даного життєвого періоду залежить те, якими психологічними якостями буде володіти дитина в майбутньому. Г. Шевцов, зазначає, що саме навчальна діяльність сприяє утворенню нових якостей. До новоутворень молодшого шкільного віку належать: довільність, внутрішній план дії та рефлексія, завдяки яким дитяча психіка має змогу досягти такого рівня розвитку, що є необхідним для подальшого навчання. Як зазначають психологи, для даного вікового періоду характерним є становлення особистості. В молодшому шкільному віці розвиток дитини визначається за допомогою чотирьох видів діяльності: навчальної, ігрової, трудової та спілкування. Основною психологічною характеристикою даного вікового періоду є те, що він є сенситивним для морального розвитку, активного розвитку особистості, пізнавальних процесів, та емоційно-почуттєвої та мотиваційно-ціннісної сфер [33].

В контексті цього розуміння перейдемо до розгляду психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи. На думку Р. Падалка, для досліджуваного нами вікового періоду, характерним є розвиток естетичної та пізнавальної діяльності дитини, інтенсивний розвиток інтелектуальної та емоційної сфер, а також становлення самосвідомості та засвоєння загальнолюдських цінностей. Щодо особливостей формування стосунків дітей з природою то вони будуються на вище розглянутих сенситивних засадах та мають пізнавальний та емоційно значущий характер. В комплексі, у дітей відбувається процес набуття знань про природу, та формування екологічної мотивації, що сприяє формуванню природоохоронної діяльності. Це обумовлено тим, що молодшим школярам притаманна емпатійність, це означає, що діти спроможні співпереживати, у тому числі й природним об'єктам. Тому школярі не завжди можуть продемонструвати вміння цілеспрямованого спостереження за природою. Це обумовлено тим, що їх знання про природу є поверхневими. Дітям важко повноцінно висловити свої думки та аргументувати побачене у природі. Тому в дітей може слабо прослідковуватися мотивація до природоохоронної

діяльності. Однією з причин виокремлюють зростаючу відчуженість дітей від природи, та як результат відсутність емпатійного ставлення до неї [21].

Таким чином бачимо, що є необхідність формування свідомого емоційно-ціннісного ставлення до природи. На думку Р. Падалка, для цього необхідно сформувати у дитини відповідну свідому екологічну поведінку, яка сприятиме налагодженню відносин молодших школярів до природи, саме завдяки розвитку емоційно-ціннісного фактору [21].

Ключову роль у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи відіграє свідомість. Огляд літератури дозволяє розглядати сутність свідомості, як стан психічного життя організму; вищий рівень відображення людиною дійсності; вищу інтегруючу форму психіки, результат суспільно-історичних умов, наслідок активної людської діяльності [21].

В контексті даної проблеми за доцільне є розгляд екологічної свідомості. Як зазначає вітчизняний науковець Р. Падалка, екологічну свідомість варто розглядати як «вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, яке сприяє рефлексії щодо місця та ролі людини в біологічному, фізичному та хімічному світі, саморегуляція даного відображення». Відповідно до визначення, можемо зазначити, що екологічна свідомість є одним із частин свідомості яка відповідає саме на взаємозв'язок між людиною та природним середовищем [21].

За Н. Реймерсом, екологічна свідомість це «індивідуальна та колективна спроможність нерозривного зв'язку людства з природою, залежність благополуччя людей від цілісності та відносної незмінності природного середовища мешкання людини та використання його у практичній діяльності» [21]. Даний термін вказує на вагому роль взаємозв'язку «людина-природа», і що саме екологічна свідомість сприяє гармонічному співіснуванню людини та природи.

Розрізняють декілька типів екологічної свідомості: 1) антропоцентрична екосвідомість; 2) природоцентрична екосвідомість; 3) екоцентрична екосвідомість. В контексті нашої роботи нас більше цікавить природоцентрична

та екоцентрична екосвідомість. Природоцентрична екологічна свідомість представлена як система уявлень про світ, що базуються на ідеї залежності соціуму від природи. Саме розвиток даного типу свідомості повинен бути одним зі складників формування емоційно-ціннісного ставлення молодшого школяра до природи [9].

Стосовно екоцентричного типу екологічної свідомості, то вона пояснюється як взаємозв'язок, взаємодія, взаєморозвиток людини й природи. Цей сегмент екологічної свідомості формує саме цінність природи через усвідомлення взаємозв'язку людини з природним середовищем [9].

Екологічна свідомість має також три основних компоненти, а саме: емоційний компонент, екологічна емпатія та екологічна поведінка.

Емоційний компонент, наявність емоційно-ціннісного фактора є основою формування позитивного ставлення до природи. Його зміст полягає в емоційному відношенні до природи, формуванні процесу спілкування на основі емоційних мотивів. Таке ставлення формується у субдомінантному, несвідомому плані і відображається завдяки різним почуттям, таким як задоволення-незадоволення, радості, смутку, захоплення-презирства, любові-ненависті. Дані почуття виникають під час взаємодії з природними об'єктами. Емоційний компонент містить екологічні оцінки, які обумовлені емоційно-естетичними переживаннями дитини, і відповідно відображені в оціночних критеріях. Вони виникають завдяки емоційного сприйняття оточуючого середовища [21].

Одним із компонентів емоційно-ціннісного фактора є екологічна емпатія. Це спроможність до сприйняття природних об'єктів в якості суб'єкта. На основі цього дитина вчиться ніби співчувати та розуміти потреби природних об'єктів. А наступним компонентом є поведінковий складник, який є індикатором прагнення до практичної взаємодії з об'єктами природи. Складник складається з дій та вчинків які націлені на збереження природи та її раціонального використання, а також формування навичок природоохоронної діяльності [21].

Як бачимо, екологічна свідомість є одним із вагомих факторів

формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. У співвідношенні особливостей розвитку психіки дітей у молодшому шкільному віці, та особливостей екологічної свідомості можемо зазначити наступне. Сенситивний характер розвитку дітей молодшого шкільного віку може сприяти ефективній пізнавальній діяльності знайомства з природою, та формування до неї ціннісного відношення. Саме розвиток екологічної свідомості у поєднанні з вихованням екологічної культури формують емоційно-ціннісне ставлення до природи. В ході цього бачимо, що як для педагогів, так і для батьків необхідним є створення таких умов, які б сприяли б формуванню та розвитку емоційної свідомості та культури дитини.

На думку американських дослідників, Дж. К. Саммерса, Дж. Т. Саммерса, Дебора Н Вівіана, «когнітивний розвиток у дитинстві» — це низка прогресивних стадій, що включають численні взаємодії між стадіями, що є результатом тривалого досвіду спілкування з природним середовищем. Вчені виокремлюють значний період, який охоплює вік від 3 до 6 років і меншою мірою від 7 до 12 років, коли дитина, швидше за все, розвине певні когнітивні навички та навички розвитку, необхідні для навчання в більш пізньому віці. Психологічна теорія навколишнього середовища припускає, що контакт із природою є важливим, оскільки він сприяє творчості та уяві дитини, інтелектуальному та когнітивному розвитку та зміцнює соціальні стосунки. Подібним чином базові теорії освіти припускають, що взаємодія з природою покращує знання дитини про природу, встановлює її емоційний, когнітивний і духовний зв'язок зі світом і сприяє розумінню її місця у світі [42].

Природні екосистеми представляють суворі та динамічні ігрові пейзажі, які викликають когнітивну та рухову активність дітей. Інтуїтивно діти використовують навколишнє середовище для фізичних викликів і ігор, творчих проблем, які потрібно вирішити, і можливостей розширити свої розумові здібності та розуміння структури та функцій свого природного середовища. . Результати останніх досліджень показують, що діти, отримують користь від контакту з природою для свого благополуччя [42].

На сьогодні існує безліч педагогічних досліджень в галузі розвитку дитячої психіки у розрізі співвідношення з природою. Це обумовлено актуалізацією екологічного питання на світовій арені. Здатність дитячої психіки до формування відносин саме на емоційному рівні, все це як результат повинно сприяти до розвитку педагогічних умов та методик до формування емоційно-ціннісного ставлення до природи учнями молодшої школи. Ключовими психологічними особливостями молодшого шкільного віку у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи є сенситивність, сенсорно-перцептивний розвиток, емпатія та когнітивний розвиток дитини. Сенситивність молодшого шкільного віку проявляється завдяки податливості, пластичності, чутливості нервової системи до формування ціннісного ставлення до природи. Сенсорно-перцептивний психологічний процес спрямований на розв'язання певних завдань, що становлять наскрізну діяльність дитини спрямовану на формування позитивного відношення до природи. Щодо емпатії, то діти які мають високий рівень розвитку емпатії притаманні чуйність, уважність, здатність до співчуття та реальної допомоги. Все це сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи. Когнітивний компонент психологічного розвитку дитини сприяє формуванню такому способу мислення яке орієнтовно як на емоційно-ціннісне ставлення до природи, так і налаштовує до екологічної діяльності. В загальній сукупності це формує сприятливе середовище до формування екологічної свідомості в основі емоційно-ціннісного ставлення до природи.

1.3. Виховний потенціал природи у формуванні цінностей в учнів початкової школи

Перейдемо до більш детального дослідження потенціалу природи у формуванні цінностей учнів початкової школи. Передусім розглянемо сутність та особливість природи як цінності.

Природа це весь навколишній світ, який представлений у вигляді: рослин, тварин, лісів, океанів, гір, рівнин та ін.. Зазвичай природу розділяють на живу та не живу. Дані типи природи є взаємозалежними. Не менш вагому роль відіграє взаємозв'язок між природою та людиною. Особливість взаємовідносин полягає в тому, що людина є творінням природи. Особливість людини полягає у тому, що вона здатна активно перетворювати і свідомо змінювати природу нашої планети, тим самим утворивши баланс співіснування. Але в сучасному світі даний баланс постійно порушується, через антиекологічне втручання в природу. Збалансоване втручання повинно бути продуманим, з урахуванням законів розвитку природи, щоб не викликати загибелі рослин і тварин, забруднення води, повітря, обміління річок, зменшення лісових масивів і т. ін. Людству необхідно завжди пам'ятати, що природа – наш спільний дім [35]. Оскільки людина є розумною частиною природи, то природа повинна сприйматися нею як цінність.

У наукових джерелах виокремлюють декілька типів цінностей природи для людини:

- 1) Практична цінність. Природа для людини є основним джерелом людям тепла, світла, повітря, їжі, та сировини;
- 2) Естетична цінність. Природа є одним з основних джерел творчого натхнення, вона спонукає митців на створення нових витворів мистецтва;
- 3) Моральна цінність. Природа вчить людей бути добрими, чуйними, ласкавими, як в між людських відносинах, так і до «братів наших менших»;
- 4) Валеологічна цінність. Сутність даної цінності полягає в тому, що природа здатна допомагати людям зміцнювати здоров'я (релакс, свіже повітря,

прогулянки);

5) Пізнавальна цінність. Природа надає людям знання, які роблять людину розумнішою, та освіченішою; [7]

б) Виховна цінність. Природа виховує у людини почуття відповідальності, самосвідомості, терпіння [5].

Всі ці вказані цінності природи, відіграють вагомую роль для людини, як для дорослих, так і для дітей. Вважаємо, що ці цінності природи є особливо важливими для дітей молодшого шкільного віку. І навчившись цінувати природу людина вчиться жити в гармонії. Даний комплекс цінностей може виховати в дитині найкращі якості, і тим самим поняття «людина», може позбавитися негативного забарвлення у сприйнятті в контексті відносин «людина-природа».

Налагодження зв'язку між дитиною та природою сприяє не тільки вихованню ціннісного ставлення до природи, а й також формуванню нових навичок та цінностей до усього навколишнього.

За своєю виховною функцією природа спонукає дітей до роздумів, дій та формулювання власних ідей. Коли дітей залучають до досвіду спілкування з природою, вони заглиблені та повністю уважні до того, що є під рукою. Це може бути просто прогулянка, гра у дворі або похід у ліс. У всіх видах впливу на природу багато переваг [36].

Багато дослідників зазначають, що природа здатна впливати на дитини лише під час прямого контакту між природою та дитиною. Тому виховання природою повинно відбуватися саме на природі. Те, як діти грають на природі, набагато менш структуроване, ніж більшість типів ігор у приміщенні. Є безмежні способи взаємодії з навколишнім середовищем, від заднього двору до парку до місцевої пішохідної стежки чи озера, і дозволяючи дитині вибирати, як вона ставитися до природи, вона має право контролювати власні дії.

В контексті розвитку дитини завдяки природі, одним з основних є інтелектуальне виховання природою. Світ природи – це гігантська відкрита навчальна лабораторія. Діти є вродженими вченими та люблять відчувати

видовища, запахи, звуки та текстури природи. Природа надає незліченну кількість можливостей для відкриттів, творчості, розв'язання проблем і навчання. Взаємодія з природним середовищем дозволяє дітям навчатися на практиці та експериментувати з ідеями. У природі діти думають, ставлять запитання та висувають гіпотези, тим самим розвиваючи допитливий розум. Незалежно від того, чи оцінюють вони відстань між двома скелями перед тим, як стрибнути, чи міркують, куди йдуть комахи взимку, діти постійно думають, коли вони на природі. Цей досвід пропонує справжнє, автентичне навчання, як ніщо інше. Коли діти ризикують, намагаються зазнати невдач і спробувати знову, вони набувають стійкості та впевненості [47].

Взаємозв'язок з природою сприяє розвитку творчості та уяви. Цей неструктурований стиль гри також дозволяє дітям змістовно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Вони можуть мислити вільніше, планувати власну діяльність і підходити до світу винахідливими способами.

Природа навчає відповідальності. Живі істоти гинуть, якщо з ними погано поводитися або не доглядати належним чином, і доручити дитині піклуватися про живі частини свого оточення означає, що вони дізнаються, що відбувається, коли вони забувають полити рослину або вирвати квітку з корінням.

Природа забезпечує різну стимуляцію і може здаватися менш стимулюючою, ніж традиційна вже для нашого суспільства комп'ютерна гра, але насправді вона активує більше органів чуття – ви можете бачити, чути, відчувати запахи та доторкатися до зовнішнього середовища [38].

Природа мотивує дітей рухатися. Більшість способів спілкування з природою передбачає більше фізичних вправ, ніж сидіння на дивані. Вашій дитині не обов'язково приєднуватися до місцевої футбольної команди чи кататися парком на велосипеді — навіть прогулянка підштовхне її кров. Фізичні вправи не тільки корисні для тіла дітей, але також роблять їх більш зосередженими [38].

Природа змушує дітей думати. Природа створює унікальне відчуття дива

для дітей, яке не може дати жодне інше середовище. Явища, які щодня відбуваються у природі у дворах і парках, змушують дітей ставити запитання про землю та життя, яке вона підтримує [38].

Як ми вже зазначали, природа зменшує стрес і втому. Згідно з теорією відновлення уваги, міське середовище потребує так званої спрямованої уваги, яка змушує нас ігнорувати відволікання та виснажує наш мозок. У природному середовищі ми практикуємо легкий тип уваги, відомий як м'яке захоплення, яке створює відчуття задоволення, а не втоми [38]. Як бачимо, прямий контакт з природою сприяє інтелектуальному, емоційному, соціальному та фізичному розвитку дітей. Перебуваючи на природі в оточенні природи, діти відчувають постійно мінливе та плавне середовище, яке стимулює всі почуття.

Дослідженням виховного потенціалу природи займалися видатні закордонні та вітчизняні педагоги.

Про виховний потенціал природи зазначав і відомий французький філософ XVII століття Ж.Ж. Руссо. Він був ідеологом вільного виховання. В даній системі, природі відводилася провідна роль у вихованні дітей. На його думку, основним завданням природи було сенсорне виховання дітей, згідно з яким на першому плані був почуттєвий досвід як єдине джерело пізнання та розвитку розуму дитини. Природа, на думку філософа, має також стимул морального, естетичного й трудового виховання.

Розуміння того, що людина є частиною природного світу, прослідковується в працях відомого чеського педагога Я. Коменського. Педагог зазначав, що людина є частину природи, і вона повинна розвиватися відповідно до законів природи. Людина складається з усіх основних елементів природи, тобто людина є мікрокосмосом природи. Виходячи з цього розуміння, навчально-виховний процес повинен будуватися відповідно до цих законів [4].

Відома італійська педагогиня М. Монтесорі зазначала, що природне середовище надає природі особливе місце, яке сприяє моральному розвитку та зміцненню фізичних сил дитини. Природа, на її думку, здатна наповнити життя дитини враженнями. Це можливо досягти завдяки організації праці на землі,

спостереження за природою [32].

Е. Кобб у своїй основоположній промові «Екологія дитячої уяви» підкреслює важливість віку від п'яти-шести до одинадцяти-дванадцяти років як періоду, коли природний світ переживається надзвичайно спогадами. Ця взаємодія породжує «відчуття якоїсь глибокої безперервності з природними процесами». Ця робота свідчить про те, що певні типи досвіду роботи з природними екосистемами відбуваються в цей критичний час для сприяння здоровому психологічному та фізіологічному розвитку. Цей період у дитинстві характеризується надзвичайною особистісною оригінальністю та створенням приватних світів і рідко продовжується таким же чином у дорослому віці [37].

Українська педагогиня С. Русова зазначала, що увагу дітей необхідно привертати до місцевості та її природи. Саме знаходження дітей на свіжому повітрі в будь-яку пору року, дуже позитивно впливає на тіло і душу дитини, дає здоров'я й рівновагу [26].

В. Сухомлинський також наголошував на вагомому значенні природи. На його думку, саме природа для дітей є засобом фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Його виховна система, зазначала на важливості ідеї «гармонії педагогічних впливів», в якій чітко пов'язані «природа – праця – співпереживання – творчість – слово – краса». На думку українського педагога «природа – не лише об'єкт пізнання, сфера активної діяльності вихованців, а частина їхнього буття, взаємовідносин усього ладу їхнього життя» [2].

Узагальнюючи думки відомих педагогів можемо зазначити, що саме природоцентристський фактор є одним з основних у розвитку здорової як фізично, так і психологічно дитини. Як бачимо, роль природи у вихованні дитини була актуальною як декілька століть тому, так і зараз. Але враховуючи сьогоденні екологічні проблеми всесвіту, до екологічного виховання варто відноситися ще більш комплексно та глобально. За своїми характеристиками природа має низку ціннісних факторів, котрі здатні вплинути на людину. Сприйняття дитиною молодшого шкільного віку цінностей природи

відбувається паралельно із вихованням дитини природою. Виховний потенціал природи, особливу при прямому контакті дитини з природою прослідковується у тому, що природа виховує у дитину відповідальність, здатність до мислення, сприяє інтелектуальному, емоційному та фізичному вихованню дитини. В ході формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, у молодших школярів формуються естетична, пізнавальна, моральна цінність природи. Саме дані цінності виховують у дитини дбайливе ставлення до природи, роблять дитину освіченішою, здатною плекати в природі її красу, зберігати її, надихатись нею.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Проблема формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи у вітчизняних та закордонних дослідженнях

Проблема формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи на сьогодні є актуальною як для педагогів, так і дослідників. Дана актуальність в першу чергу, на нашу думку зумовлена тим, що сьогодні, сучасна людина втрачає взаємозв'язок з природою. Тим самим порушуючи баланс співвідношення між природою та людиною. Тим, кому небайдужою є подальша доля природи та людини, та їх співіснування, розуміють, що одним із шансів налагодити цей контакт, це сформувані ще в дитинстві цінність природі. Тому і закордонні й вітчизняні науковці займаються дослідженнями у сфері проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи.

Можливості дітей взаємодіяти з природою все більше стають під загрозу через урбанізацію, цифровізацію та зміну стилю життя. Такі тенденції, якщо політика та освітня практика не враховують їх уважно, можуть призвести до змін у стосунках дітей із природою, що матиме негативні наслідки для їх екологічної поведінки. Актуальними питаннями сучасної освіти є те, як дітям надаються освітні можливості для взаємодії та розвитку стосунків із природою в умовах мінливих суспільств, технологій та екології. Крім того, питання про те, як можна використовувати цифрові технології в освіті стійким і етично відповідальним способом, потребує більшої уваги досліджень. Отже, існує потреба у створенні нових точок входу для участі, які дають змогу дітям висловлювати свої погляди, досвід і занепокоєння щодо природи. Це охоплює

створення педагогічних умов, які підносять дітей до ролей дослідників, авторів і агентів змін, а не просто одержувачів інформації та порад дорослих про світ природи. Колектив дослідників, К. Кумпулайнен, Дж. Байман, Дж. Ренлунд і Ч. Ч. Вонг провели дослідження, спираючись на реляційну онтологію та дослідження нових форм грамотності, досліджуючи освітній потенціал розширеного оповідання дітей у природі. У своєму дослідженні вони використали новий додаток доповненої реальності (AR) MyAR Julle. Він використовується як цифровий інструмент для оповідання історій, за допомогою якого діти можуть досліджувати, взаємодіяти та уявляти природу. Основним завданням дослідження було розглянути як технологія AR діє на дитячі історії в природі [43].

Головним питанням зазначеного дослідження було розглянути, як цифровий матеріал вплітається в дитячі історії в природі. Завдяки даному дослідженню науковці запитують матеріальність дитячих оповідань у природі з метою зрозуміти, як інструмент розширеного оповідання, MyAR Julle, діє як матеріальну силу та запрошує дітей взаємодіяти та спілкуватися з природою. Колектив дослідників зазначають, що їх дослідження спирається на реляційну онтологію та дослідження нових форм грамотності, які відстоюють нерепрезентативний підхід до грамотності [39].

Дане дослідження проводилося у фінській початковій школі в східній частині Гельсінкі, Фінляндія. Школа розташована в соціально-економічному та культурному неоднорідному районі, оточеному багатим природним ландшафтом лісів, пагорбів і скель. Загалом у дослідженні взяли участь 62 дитини, 38 хлопчиків і 24 дівчинки, віком від 7 до 9 років із чотирьох класів другого класу [43].

Окрім застосування сучасних технологій у навчальний процес дітей про природу було включено в чотиримісячний міжпредметний проєкт, який об'єднував екологічну освіту, освіту грамотності та мистецьку освіту. Дане дослідження включало розширене оповідання дітей у природі яке обрамляється педагогікою, та спрямовано на те, щоб підтримувати дитяче існування,

взаємодію та уяву з природою, а не просто вивчати природу. Замість того, щоб подавати дітям природу як об'єкт для вивчення, акцент робиться на дитячому диві, уяві та мультимодальній та втіленій взаємодії з природою.

Ця педагогічна умова підтверджується дослідницькою літературою, яка свідчить про те, що збільшення знань про світ природи та його екологічні проблеми не тільки пов'язує дітей з природою, а й сприяє їхньому цінуванню та турботі про природу [45]. Було з'ясовано, потрібен емоційний зв'язок. Ця педагогічна умова також підтверджується дослідженнями, які свідчать про те, що дитяче формування відносин з природою формуються через багат шарову та системну динаміку відносин, що втілює розум, тіло, культуру та середовище та його матеріальність. Природа не є абстрактним чи універсальним поняттям, яке розвивається виключно в умах дітей; скоріше, це система матеріальних і перформативних відносин, які включають фізичне та матеріальне середовище (наприклад, рослини, тварини та свіже повітря, технології), емоції (наприклад, веселощі, спокій, страх, тривога), дії (наприклад, гра), і культура (наприклад, свобода). Отже, цілісні та втілені зустрічі дітей зі світом природи сприяють їхньому навчанню та формуванню їхніх стосунків з природою [46].

Спочатку діти в кожному з чотирьох класів познайомилися з додатком MyARJulle та його використанням на планшетних комп'ютерах. Під час вступу діти також прослухали сюжетну історію про персонажа AR Джулли, лісового ельфа. Після знайомства дітей об'єднали в пари, і кожній парі дали планшетний комп'ютер, щоб «зняти» Джулли на природі та створити свої особисті історії. Вчителі та науковці разом з дітьми майстрували казки на свіжому повітрі. Дослідники знімали на відео діяльність дітей на свіжому повітрі та робили записи на місці спостереження [43].

Після цього цифрові історії дітей поділилися та обговорили в школі в напівструктурованих бесідах. Кожне інтерв'ю, яке загалом тривало від 10 до 20 хвилин, проводилося одним дослідником з парою або невеликою групою з трьох дітей. Основними темами спілкування було: 1) Розповідь про історію Джулли; 2) переживання дітей на природі; 3) емоції дітей до природи;

- 4) погляди дітей на природу та відносини між людиною та природою;
- 5) ідентичність [43].

Обґрунтування даного дослідження ґрунтується на глобальних освітніх зусиллях, спрямованих на необхідність переосмислення способів, за допомогою яких дітям надаються можливості взаємодіяти та спілкуватися з природою [45]. Дане дослідження було створено педагогікою, яка має на меті підтримувати дитяче існування, взаємодію та уяву з природою цілісним та емоційно пов'язаним способом. Замість того, щоб подавати дітям природу як об'єкт для вивчення, наголос робився на дитячому диві, уяві та мультимодальній та втіленій взаємодії з природою. Педагогічний підхід було закладено в навчальну програму заохочувала міжпредметні проєкти, засновані на дитячих інтересах, цікавості, грі та уяві [40].

Водночас ми розуміємо, що для багатьох освітян та вчених цифрові технології вважаються головною причиною відключення багатьох дітей від природи [41]. Існує занепокоєння громадськості щодо надмірного часу, проведеного дітьми за екраном, і впливу, який це має на їх фізичне, емоційне та психічне здоров'я [44]. Проте, як можна використати новітні технології в освіті етично відповідальними способами, які визнають права дітей.

Результати дослідження показують, як розширене оповідання дітей у природі здійснювалося за допомогою ігрової, афективної та чуттєвої ідентичності, культурної та критичної грамотності, які були сконструйовані за уявою, щоб перебувати на зв'язку відчутної дітьми реальності та фантазії. Головним чином розширене оповідання про природу запрошувало дітей досліджувати природу та її різні елементи — нематеріальні та матеріальні, з різних точок зору та позицій. Тут природа ожила й переплуталася з втіленою грамотою дітей, коли вони досліджували, запитували та уявляли, «що там було».

Дане дослідження продемонструвало, як доповнене оповідання призвело до творчого дослідження значень того, що природа може означати для дітей і як вони позиціонують себе по відношенню до природи. Доповнене оповідання

заохочувало дітей до чуттєвого, емпіричного, перцептивного, реляційного, культурного та критичного дослідження природи.

Отже, бачимо, що в сучасній педагогіці окрім різних педагогічних механізмів і програм, потрібно більше знань про те, як контекстуальні проблеми, такі як культурне походження дітей, матеріальні та географічні умови, впливають на практику грамотності дітей і можливості навчання під час їхнього розширеного розповідання в природі [43].

Як бачимо, дане закордонне дослідження продемонструвало наскільки ефективно можна застосовувати сучасні технології та комплекс освітніх та педагогічних умов для формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи.

Розглянемо тепер детально дослідження вітчизняних дослідників в даному напрямку. За основу візьмемо дисертаційне дослідження Р. Падалко, котре присвячене психологічним особливостям розвитку екологічної свідомості учнів молодшої школи. Основними завданнями дослідження були з'ясування особливості розвитку компонентів екологічної свідомості (когнітивного, емоційного, поведінкового) учнів, психологічні особливості екологічної свідомості в залежності від місцевості проживання, та гендерні особливості розвитку екологічної свідомості [21].

Для емпіричного вивчення когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів екологічної свідомості молодшого школяра, дослідник використав методику «Ставлення до екологічних проблем» Н. Кочеткова. Дослідження когнітивного компонента відбувалося завдяки використанню двох субтестів: «Оцінка екологічних загроз» та «Екологічна відповідальність». Але тест зазнав певної трансформації, через те що, діти ще не ознайомлені з деякими природними явищами.

Дослідження екологічної свідомості відбулося завдяки вербальній асоціативній методиці «ЕЗОК» (емоції, знання, охорона, користь). Дана методика складається з 12 пунктів, кожен з яких містить стимульне слово та 5 слів для асоціацій. Учням називалися стимульні слова і пропонувалося вибрати

одне із запропонованих п'яти слів, яке більше на їх думку підходить. В дослідженні також було використано опитувальник «Натурафіл». Його основним завданням є визначення рівня розвитку інтенсивності суб'єктивного ставлення до природи. Дані методики зазнали авторської трансформації, через те що вони в оригіналі були російськомовними та націлені на дітей віком від 10 років [21].

Для розуміння певних особливостей отриманих в ході дослідження розглянемо результати отримані згідно з методикою «Натурафіл», яка продемонструє які з компонентів, когнітивний, перцептивно-афективний, практичний чи поведінковий, є провідним серед учнів 1 та 3 класів.

Отже, когнітивний компонент у структурі суб'єктивного ставлення до природи серед учнів 1 класу є одним із домінуючих – 31,4%. Таких дітей можна схарактеризувати, як таких, що виявляють зацікавленість в отриманні наукової інформації про природу. Абсолютно домінуючим виявився когнітивний компонент для третьокласників – 38,4%. Для даного відсотку дітей, природа є джерелом нових знань, що свідчить про домінування у них когнітивного компонента суб'єктивного ставлення до природи, який характеризує особливості змін у мотивації й спрямованості пізнавальної активності щодо природних явищ [21].

Стосовно перцептивно-афективного компонента суб'єктивного ставлення до природи. Необхідно чітко усвідомлювати, що він характеризує рівень, а саме: 1) естетичного усвідомлення об'єктів природи, 2) чуйність до їх вітальних потреб; 3) засвоєння етичних норм. Як бачимо, саме перцептивно-афективний компонент суб'єктивного ставлення до природи, відображає наскільки ефективним є педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Відповідно до результатів даного дослідження то даний принцип є домінуючим серед учнів 1 класу, та складає 33,3%. Дані результати свідчать про те, що діти 6-7 років схильні підмічати чуттєво-виразні елементи природних об'єктів (колір, симетрію, звукові та тіньові характеристики тощо). Отже, діти в першому класі більше «бачать», «чують», «відчувають» [21].

Серед учнів 3 класу, даний принцип є домінуючим у 20,3% учнів. Для даної категорії дітей, характерним є спроможність підмічати красу природи, милуватися її кольорами, що демонструє естетичне ставлення до даного об'єкту природи. Тому дослідник зазначає, що для учнів 3 класу з провідним перцептивно-афективним компонентом притаманна емпатія й ідентифікація з об'єктами природи [21]. Стосовно практичного компонента, суб'єктивного ставлення до природи, то він прослідковується у 19,7% першокласників та 14,6% учнів третього класу. Сутність практичного компонента полягає в готовності й прагненні до практичної взаємодії з об'єктами природи. Даний тип дітей без сторонніх спонукань прагнуть різноманітної практичної діяльності із природними об'єктами [21].

І останньою категорією даного тесту є поведінковий компонент. Він демонструє суб'єктивне ставлення до природи, та вказує на рівень активності дітей, спрямований на її зміну відповідно до своїх суб'єктивних уподобань щодо довкілля. Даний компонент, відрізняється від практичного, тим, що характеризує окремі дії як певні одиниці, пов'язані з піклуванням до природи. В даному дослідженні поведінковий компонент було виявлено, у 15,6% учнів першого класу та 26,7% – третього. Як бачимо, що з віком збільшується відсоток тих, для кого характерним є поведінковий компонент [21].

Отже, на основі розглянутих результатів дослідження Р. Падалка та теми даної кваліфікаційної роботи можемо зазначити, що перцептивно-афективний компонент, складником якого є емоційно-ціннісне ставлення, найбільш чітко прослідковується серед учнів 1 класу. Тому для того, щоб сформувані емоційно-ціннісне ставлення до природи у дитини необхідно застосовувати відповідні педагогічні умови в 1 та 2 класі молодшої школи.

Щодо особливостей розвитку екологічної свідомості сільських та міських молодших школярів, то висновки дослідником робилися за допомогою вже згаданих методик. Отже, згідно з результатами було зазначено, що сільські школярі більшою мірою оцінюють вплив природи на людину як більш інтенсивний. Вони також краще усвідомлюють негативний вплив природи на

людину, через те що вони мають більшу наближеність до природи, то краще розуміють ризики. Вчений також наголошує, що сільським дітям притаманний пізнавальний інтерес до явищ природи, який стимулює спостереження і вивчення життя її мешканців. Це, сприяє успішному опановуванню ними елементарними правилами поведінки, навичками розумного використання природи. Натомість міським дітям притаманна ширша сфера емоційних вражень у процесі взаємодії із представниками флори та фауни. Щодо аналізів результату за типами емоційно-ціннісного ставлення до природи, то тут дослідник наголошує на тому, що позитивно-активне ставлення до природи більшою яскраво виражено у сільських учнів першокласників порівняно із міськими. Цей факт дослідник аргументує тим, сільська місцевість сприяє формуванню у дітей емоційної чуйності та бажанню охороняти природу.

Щодо гендерного співвідношення емоційно-ціннісного відношення до природи. Дослідник на основі аналізу різноманітних методик зазначив, що дівчата більше притаманним милування є красою, гармонією та неповторністю природних об'єктів. Для хлопців притаманним є готовність та прагнення до дій та вчинків, які спрямовані на підтримку або збереження об'єктів природи [21].

В даному підрозділі ми розглянули два різні дослідження впливу та розвитку емоційно-ціннісного ставлення дітей початкової школи. На основі цих досліджень можемо зробити наступні висновки. Сучасні педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення потребують залучення інноваційних технологій, що своєю чергою дозволить поєднати, як здавалося б різні світи - технологічний та природний. Залучення сучасних технологій допоможе урізноманітнити педагогічні підходи, та надати їм більш сучасного характеру. Щодо вітчизняного дослідження, то на нашу думку воно повинно сприяти тому, що педагогічні умови повинні змінювати стосовно того, в якому класі навчається дитина, бо з віком потреби та запити змінюються. Не менш вагомим є врахування місця проживання дітей (місто/село), та за можливості гендерний фактор.

2.2. Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в молодших школярів в умовах НУШ

Нова українська школа (НУШ) – освітня реформа України яка триває вже 5 років. Одним із її основних інструментів є запровадження в освітній процес сучасних інформаційно-комунікаційних інструментів. Основним завданням даного впровадження є оптимізація освітнього процесу, внаслідок того, що і в учнів, і в педагогів суттєво розширяться можливості для формування життєвої та професійної компетентності відповідно. Основним завданням НУШ навчити дитину критичному мисленню, вільно висловлювати власну думку та проводити експерименти. Також це навчити використовувати отримані знання на практиці.

Освітня формула НУШ являє багатокомпонентну структуру котра, де кожний має своє на завдання яке відповідає принципу розвитку дитиноцентризму. Однією з особливостей даної формули є впровадження того, що виховний процес здійснюється за допомогою цінностей, що своєю чергою включає формування ціннісних ставлень та суджень, важливих для гармонійного особистого і суспільного життя . На нашу думку, дана особливість виховання сприятиме витісненню оцінювальних суджень стосовно зовнішнього середовища, що своєю чергою сприятиме розвитку у дитини глибинних суджень, критичного мислення та взагалі сприятиме переоцінки канонів життя суспільства. Дана освітня формула також включає той факт яким повинно бути сучасне освітнє середовище. Отже, воно передбачає, що освіта повинна орієнтуватися на розвиток інтересу і мотивації дітей до навчання. В сучасних умовах життя, де людина має навчатися протягом життя, формування мотивації навчання з початковою школою є вірним та прогресивним кроком в освітньому середовищі. З огляду на певні пункти даної формули бачимо, що формування емоційно-ціннісного ставлення певною мірою є основою сучасної НУШ.

Одним із компонентів НУШ, є наскрізне навчання. Даний термін

відображає процес, що означає навчання, яке проходить наскрізь різних навчальних предметів через призму сталого розвитку. Як елемент НУШ наскрізне навчання формує такі цінності: системне, критичне, логічне мислення, адекватне сприйняття інформації, ініціативність, творчість, здатність оцінювати ризики та приймати рішення, співпрацювати з іншими людьми [20].

Фундаментом НУШ є STEM-освіта. Це сучасний педагогічний процес, основним завданням котрого є формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей. Основний акцент в даному типі освіти робиться саме на зміцненні взаємодії між наукою, творчістю, підприємницькою та інноваційною діяльністю. Зазначають також, що характерною рисою STEM-освіти є вивчення природничих наук через інші дисципліни, так і навпаки [20].

В контексті теми даної роботи та тих компетенцій котрі повинні мати учні після навчання в НУШ, можна виокремити: інноваційність; екологічна компетентність; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей [31]. Сучасні екологічні проблеми потребують сучасних рішень, тому засвоєння ціннісного ставлення до природи, в початковій школі, та подальше бажання бути не байдужим до екології потребуватимуть інноваційних ініціатив. Відповідна саме екологічна компетентність, основою якої є емоційно-ціннісне ставлення до природи та низка знань з різних наукових галузей сприятимуть її розвитку. Через те, що ми живемо в політизованому та бюрократичному світі, для відстоювання не лише своїх прав, а й прав природи необхідно також володіти громадськими та соціальними компетентностями.

Із запровадженням НУШ поширеною практикою в українських школах стало проведення занять на вулиці. В освітньому середовищі, даний процес ще можуть називати як «навчання поза стінами». Саме таке навчання сприяє вивченню природи як за допомогою природничих дисциплін, так і різногалузевих дисциплін (наприклад, математика, читання). Розглянемо деякі такі приклади навчання.

Так, вчителька із Мелітополя Н. Карпова, зазначає, що в освітньому процесі уроки на природі вона проводить для учнів з 1 класу. До їх проведення вчителька залучає і батьків. Що своєю чергою вказує на реалізацію одного із принципів НУШ, а саме партнерства між дитиною, вчителем та батьками. В даному досвіді вчитель старіється проводити подібні уроки два рази на тиждень. Одним з інструментів ведення таких уроків є привертання уваги дітей до зміни в природному середовищі, в залежності від пори року. Педагог зазначає, що у проведенні уроків на вулиці необхідно домовлятися з дітьми про те, чим вони будуть займатися на уроках на свіжому повітрі. До таких завдань може бути запропоновано порахувати дерева чи кущі, обрати собі дерево, розглянути листочки. Учні також збирають камінчики, які можуть знадобитися на уроках праці. В процесі навчання відбувається обговорення, що вони нагадують дітям, які асоціації викликають, що з них можна змайструвати. Педагог також ділиться досвідом і пропонує, що на таких уроках краще об'єднувати заняття. Так, наприклад вона одного разу проводила математику, літературу і «я у світі» на вулиці. Діти вивчали рух вітру, а саме: яка його швидкість, яку відстань долає вітер за певний час. Читали вірші про вітер. Досліджували його властивості. Не менш цікавим є досвід педагога з організації проєктної діяльності «Знайомі незнайомці» для учнів 4-го класу. В результаті, діти за чотири роки спостережень зробили 1200 фотографій дерев, уклали мапу «Мандрі дерев», провели творчі вечори про дерева у віршах [6].

Отже, бачимо, що природне середовище та принципи НУШ певною мірою сприяють розвитку педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Перейдемо до розгляду педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, які пропонують українські науковці: Г. Абрамович, І. Казішкурт, Г. Сігінішина, О. Тирон, К.Шевчук у своїх наукових роботах. І розглянемо наскільки вони на нашу думку будуть дотичними до умов та принципів НУШ.

Однією з найбільш поширеною та вагомою педагогічною умовою є

«Системність педагогічних впливів на особистість молодшого школяра, яка досягається наскрізним використанням природи як фактора екологічного виховання в умовах школи». Дана умова реалізовується на дотриманні низки принципів, що встановлюють засади для взаємодії дитини з природою. Першим є принцип природодоцільності. Сутність даного принципу полягає в тому, що під час спілкування з природним довкіллям, дитина отримує знання про цілісну картину світу. Отже, природа допомагає дитині пізнати природний світ, як невіддільну частину людської життєдіяльності. Дані знання повинні навчити молодших школярів долати можливі екологічні лиха, виробити безпечну поведінку для власного здоров'я. Наступним є принцип культуровідповідності. Сутність даного принципу полягає в опановуванні основ екологічної культури, та сформуванню свідомо екологічну поведінку, у своїй діяльності по відношенню до природи. Даний принцип на практиці проявляється під час взаємодії дитини з природним та рослинним світами. Виокремлюють також принцип гуманізму. Він передбачає опановування дітьми молодшого шкільного віку правил гуманного поводження з об'єктами природи. Дана педагогічна умова включає також принцип варіативності. Він передбачає створення в освітньому процесі екологічного розвивального предметного середовища. Він передбачає наявність т.з. «живих куточків», в якому можуть бути розміщені живі рослини, зимовий сад, певні види домашніх тварин (черепашки, хом'яки, риби та ін.) [1].

Як бачимо, дана педагогічна умова включає наскрізний фактор, що своєю чергою дозволяє досліджувати світ завдяки природі, і навпаки. Вказані принципи педагогічної умови формують комплексне емоційно-ціннісне сприйняття природи крізь призму загальноприйнятих норм та правил.

Наступна педагогічна умова, звучить наступним чином, «Організація дитячого спілкування з природою на засадах гуманізму». Розуміння сутності гуманізму є ключовим для кожної людини. Саме ознайомлення із засадами гуманізму сприятиме виробленню у дітей цінності до навколишнього середовища. Процес спілкування допомагає молодшому школяру досягнути глибше світ природи, зосередитися на красі природи та багатстві природних

явищ. Процес спілкування з природою формує не лише ціннісне ставлення, а й сприяє опановуванню емоційною регуляцією поведінки. Мається на увазі, що дитина завдяки спілкуванню з природою вчиться бути добрим та проявляти турботу до рослинного і тваринного світу. Розуміння даної необхідності в результаті буде сприяти формуванню дитини як особистості, яка може цінувати не лише, а й оточуючих. Також, певною мірою вчить самостійності та відповідальності. Бо розуміння відповідальності перед природою, це бути чесним та відповідальним перед самим собою. Дана педагогічна умова включає також поважити чужий простір, а саме завдяки розумінню, що не варто не набридати тваринам, мається на увазі тих, що легко потрапляють до рук (черв'яки, земноводні, беззахисні пташенята, дитинчата свійських тварин) [34].

Щодо даного принципу, то вважаємо, він є теж одним із основних та засадничих для формування взаємовідносин між дитиною та природою. Даний принцип повинен бути базовим, як для батьків, так і для педагогів. Тому тут основне завдання співпраця батьків та педагогів, метою якого є формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до природи.

Третьою ключовою педагогічною умовою є «Забезпечення належної емоційності та індивідуалізації сприймання дітьми природи». Для досягнення сутності даної умови педагог в першу чергу повинен знати та розуміти, що дитина погано засвоює ту інформацію, котра не зачіпає їх почуття, або не має для них особистісного значення. Враховуючи дану особливість, то перед педагогом стоїть завдання, необхідно зробити так, щоб сприйняття природних об'єктів, відбувалось як сприйняття суб'єкта. Для цього необхідно, так би мовити, «увімкнути» психологічний механізм. І під час добору інформації дотримуватися низки умов: 1) ознайомити дітей спочатку з привабливими рослинами й тваринами; 2) індивідуалізований підхід до ознайомлення з об'єктами природи; 3) проведення паралелей між людьми та живими істотами. Так, наприклад потреби живих істот у збереженні певних умов для свого життя вважають для дітей ближчими, коли вони порівнюються із потребами людини дихати їсти, пити, безпеці та ін.; 4) необхідно потужно одухотворювати

об'єкти і явища природи в дитячій свідомості [1]. Дана педагогічна умова, на нашу думку дозволяє дітям засвоїти цінність природи завдяки вже відомим їм цінностям. Але в контексті цього діти починають більш глибоко розуміти й людські цінності, що своєю чергою виконує і виховну функцію. Враховуючи психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку саме розгортання емоційного ставлення більш ефективно сприяє формуванню позитивного та активного ставлення до природи.

Оскільки одним із завдань НУШ є розвиток творчості та креативності дитини, то наступний педагогічний підхід є одним з основних для виконання даного завдання. Активізація художньо-творчих механізмів освоєння дитиною довкілля. Для застосування даного педагогічного підходу необхідно застосовувати різні види художньо-творчої діяльності. В контексті формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, творча діяльність здатна підсилити естетичну оцінку природи. Так, мовленнєво-творча діяльність сприяє тому, що дитина може вербально виявити власне захоплення світом природи. Якщо розглядати діяльність трудового навчання, то під час роботи із природним матеріалом діти можуть актуалізувати знання про дерева, шишки, жолуді, листочки які, вони використовують. Щодо особливостей музичної діяльності, то вона здатні допомогти відчувати природу у формі звуків: шум води, шерхіт листя, завивання вітру та хурделиці. Танець допомагає дитині відтворити рухи об'єктів живої та неживої природи. Театральне мистецтво допомагає дитині увійти в образ об'єкта природи, тим самим відчувати його, ставши на якусь мить бджілкою, білочкою, сніжинкою [17]. Як бачимо, різні творчі сегменти допомагають досягнути емоційне ставлення до природи тим самим розвиваючи дитину як особистість.

Одним із практичних педагогічних умов є «Залучення дітей до посильної практичної діяльності в природі з метою допомоги її об'єктам і мешканцям». Як ми вище розглядали, одним із показників активного та позитивного ставлення дитини до природи є її готовність зробити щось корисне. Саме дана педагогічна умова націлена на її втілення. Тут варто зазначити, що морально-

етичні почуття дитини, формуються на основі вольової діяльності школярів та умінні долати труднощі. Саме практична діяльність дітей спрямована на створення сприятливих умов для життя рослин та тварин, допомагає навчити молодших школярів розуміти, коли рослині або тварині погано, а коли – добре. Проведення з дітьми спостережень за природою, чи то рослинами, чи тваринами, сприяє тому, що діти вже свідомо долучаються до практичної діяльності щодо створення необхідних умов [12]. Зазвичай дана умова реалізовується теж при залученні батьків. Так наприклад діти з батьками можуть зробити годівничку для птахів та білок. Сприяти тому, щоб відбувалася охоронна діяльність до червонокнижних рослин, птахів, тварин. Така діяльність сприяє збагаченню емоційної сфери, усвідомленню важливості наданих людині прав та обов'язків з метою захисту природи.

Через те, що сучасна освіта реалізовується за допомогою різноманітних засобів та методів, одним із комплексних педагогічних підходів буде «Використання в освітньому процесі народних природознавчих традицій». Природознавчі традиції містять досвід українського народу, що пов'язаний з природою. Це ті норми поведінки у довкіллі, які є характерними для нашого суспільства, та в давнину передавалися з покоління в покоління за допомогою усної народної творчості, обрядів, звичаїв, свят тощо [11]. Дану умову вважаємо є комплексною, паралельно відбувається процес розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи, та ознайомлення з культурою та історією пращурів, що своєю чергою формує у дитини послідовність поколінь у відповідальності за природу.

Педагогічна умова *«Організація екологічно спрямованої співпраці вчителів із сім'ями учнями»*. Сутність даної педагогічної умови полягає в залученні батьків до формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Для її реалізації вчитель повинен знати особливості сімей батьків своїх учнів. У разі якщо хтось із батьків учнів. У разі якщо хтось із батьків працює у природній сфері (наприклад озеленювач в місті, робітник ботанічного саду, зоопарку, займається природоохоронною діяльністю), корисним би було

ознайомлення учнів із даною професією та особливостями впливу її на природу та цінності даної професії до середовища. Окрім цього, дана педагогічна умова матиме комплексне виховання дитини, як і з боку освітнього середовища, так і батьківського виховання. Також дана педагогічна умова розкриває більше можливостей як для вчителя, так і для батьків в урізноманітненні екологічного простору для дитини. Так, наприклад, скооперувавшись педагоги та батьки, можуть організувати спеціальну поїздку в заповідники, дендрологічні парки та ін. природні середовища для налагодження тісного контакту між дитиною та природним середовищем.

Для формування дитини у всебічно розвинену особистість, доцільною є педагогічна умова «Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів». Врахування педагогом індивідуальних особливостей кожної дитини є необхідною умовою освітнього процесу. Дані умови зумовлюють специфіку застосування педагогом тих чи інших педагогічних прийомів та засобів у процесі формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Процес формування ціннісного ставлення до природи призводить до формування екологічної свідомості в дитинстві [34]. Тому, щоб даний процес відбувся вдало необхідною умовою є врахування ряду психічних і індивідуально-особистісних процесів дітей. Дана умова в сучасних освітніх умовах є ключовою, бо перед педагогом стоїть два завдання, сформувані емоційно-ціннісне ставлення в учнів, при врахуванні його індивідуальних особливостей.

Розглянуті педагогічні умови, на нашу думку сприяють вивченню природного середовища саме на основі емоційно-ціннісного ставлення. Педагогічна умова «Системність педагогічних впливів на особистість молодшого школяра, яка досягається наскрізним використанням природи як фактора екологічного виховання в умовах школи», сприяє тому, що формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дитини відбувається завдяки наскрізному характеру природи, та цілеспрямованого педагогічного впливу, поєднання даних факторів сприяє розвитку ціннісного компонента природу на основі отриманих вражень та емоцій дитини. Виховання цінності

гуманного ставлення до природи, відбувається завдяки педагогічній умові «Організація дитячого спілкування з природою на засадах гуманізму». Саме акцентуація уваги на гуманному ставленні до природи під час прямого контакту дитини з природою сприяє формуванню ціннісного ставлення до природи. Особливість педагогічної умови – «Забезпечення належної емоційності та індивідуалізації сприймання дітьми природи», полягає в тому, що вона поглиблює знання дітей про цінність природу, внаслідок того, що враховуються емоційні та індивідуальні особливості дитини. Творчою педагогічною умовою є «Активізація художньо-творчих механізмів освоєння дитиною довкілля». Завдяки залученню до виховного процесу вчителів образотворчого направлення, процес формування емоційно-ціннісного ставлення до природи набуває творчого характеру, бо пізнати та зрозуміти її особливість можна і завдяки танцю, пісням, віршам, спектаклю. Окрім творчих та освітніх педагогічних умов, є і «Залучення дітей до посильної практичної діяльності в природі з метою допомоги її об'єктам і мешканцям». Дана педагогічна умова сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи завдяки корисній практичній діяльності яка націлена на допомогу природному середовищу. Комплексна педагогічна умова, «Використання в освітньому процесі народних природознавчих традицій», яка поєднує творчі та освітні умови виховання. Дана умова сприяє розумінню того, що емоційно-ціннісне ставлення до природи це один із факторів існування людства, як традиція, що передається від поколінь до поколінь. Загальними педагогічними умовами є «Організація екологічно спрямованої співпраці вчителів із сім'ями учнями» та «Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів». Дані умови є засадничими, та сприяють більш ефективному формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи.

2.3. Перспективи використання розглянутих теоретичних досліджень на практиці

Сучасні трансформаційні події в Україні та світі змушують змінювати звичайну життєдіяльність людини в залежності від даних викликів. Освітня сфера не є виключенням. Тому перед сучасними науковцями, стоїть завдання, більш детально досліджувати особливості сьогодення та його виклики, для того щоб пропонувати такі варіанти розв'язання проблем які були б здатні й в перспективі виконувати свої функції. Отже, перед нами стоїть завдання, розглянути перспективи використання теоретичних педагогічних умов на практиці.

Одним із викликів сучасності для більшості педагогів стало проведення навчання в online-режимі. Вважаємо, що дана процедура є особливо складною для початкової школи. Це обумовлено в першу чергу тим, що діти в цьому віці потребують комунікації серед однолітків, а в online-режимі, дитина отримує її значно менше. Наступний виклик це психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Учителям важко сконцентрувати увагу учнів, певний проміжок часу (45 хвилин). А в online-режимі дана процедура значно ускладнюється, через відсутність зорового контакту. За таких умов також знайти індивідуальний підхід до дитини, бо комунікативний простір між учнями та педагогами за таких умов обмежений часом проведення заняття. Отже, в контексті даного виклику розглянемо, наскільки можливою є адаптація тих чи інших педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Першою теоретично розглянутою нами педагогічною умовою була «Системність педагогічних впливів на особистість молодшого школяра, яка досягається наскрізним використанням природи як фактора художньо-естетичного виховання в умовах школи». Даний принцип засновується на принципах природодоцільності, культуровідповідності, гуманізму, варіативності. Дані принцип і загалом педагогічна умова залишаються

актуальним в сучасному світі, а враховуючи сьогоднішні виклики їх доцільність буде зростати. Основною проблемою буде саме адаптація її до навчання в online-режимі або змішаного формату. Одним із перспективних викликів, що стоїть перед даною педагогічною умовою це складність організації зустрічі дитини з природою під наглядом педагога. В online-режимі живий контакт відповідно трансформувався в огляд та обговорення з дітьми тих чи інших природних явищ, чи тваринного/рослинного світу. Але тут виникає питання, наскільки зображення може замінити прямий контакт дитини з природою. І наскільки ефективними буде формування емоційно-ціннісного ставлення. Одним із перспективних варіантів, є залучення батьків до застосування даної педагогічної умови. Так, наприклад, педагог може надати учню та його батькам завдання яке стосується саме контакту дитини з природою. Потім вже після прогулянки, педагог разом з дитиною, та всім класом обговорить та актуалізує те що дитина побачила та відчула. Основною місією даної педагогічної умови тут буде збереження наскрізного фактора, та дотримання даних принципів, не лише педагогу, а й батькам. Отже, в перспективі реалізація даної педагогічної умови в сучасних освітніх реаліях є цілком можливою. Але для її практичного виконання необхідно буде залучати батьків, та застосовувати різні інструменти.

Наступною педагогічною умовою є «Організація дитячого спілкування з природою на засадах гуманізму». Даний принцип, в сучасних та відповідно і перспективних реаліях повинен реалізовуватися на тих же засадах. Мається на увазі прийняття активної участі батьків в організації дитячого спілкування з природою. Враховуючи взагалі батьківське виховання дитини від народження, то реалізацію даної педагогічної умови ми можемо спостерігати щодня. В початковій школі, дана умова вже має більш інституалізовані засади та формує відношення дитини до природи вже в більш колективному середовищі. Щодо перспективи використання даної педагогічної умови, то вважаємо, що саме спілкування дитини з природою на засадах гуманізму, повинно бути ключовою умовою виховання дитини. Особливо це актуально в сучасній Україні, коли не тільки людина, а й природа потерпає від наслідків війни. Тому саме

формування гуманного відношення до природи зараз, є запорукою майбутнього відновлення природи.

Педагогічна умова, що відповідає за «Забезпечення належної емоційності та індивідуалізації сприймання дітьми природи». Про те що в умовах online навчання варто сформувавши індивідуальний підхід ми зазначали трохи вище. Тому перспективність використання даної педагогічної умови на практиці, стоїть під питанням. Актуальність даної педагогічної умови є беззаперечною. Тому перед педагогами стоїть виклик, осучаснити її відповідно до перспектив використання її практиці. На нашу думку, це можна зробити наступним чином. По перше, надати загальну інформацію, що має характер ознайомлення з природою в рамках навчального заняття. Окремо провести знайомство з природою рідного краю, країни, та взагалі світу. Для того, щоб увімкнути емоційний компонент сприйняття природи, завдяки режиму online навчання відкривається можливість познайомитися з домашніми улюбленцями учнів. Так, наприклад, кожен з учнів може познайомити клас зі своєю твариною. Дитина має розповісти про те що це за тварина та які має особливості. По відношенню до своєї домашньої тварини, педагог зможе побачити, чим особлива дана дитина, і вже сформувавши певні засади для індивідуального підходу. Тим дітям у яких не має домашніх тварин, варто надати домашнє завдання. Сутністю якого буде розповісти про улюблену тварину чи рослини. Саме в ході обговорення представників природи, педагог зможе спонукати дітей до формування емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Педагогічна умова – «Активізація художньо-творчих механізмів освоєння дитиною довкілля». Враховуючи її особливості, її перспектива практичного застосування залишається незмінною. Бо як і в очному режимі навчання, так і на дистанційному навчанні можливість користування природним матеріалом залишається доволі високою. Але тут напевно педагогічну місію доведеться розділити і батькам, для того що виконувати допоміжну та контролюючу функцію. При нагоді стане також залучення музичного педагога. Він допоможе дітям поринути у світ звуків природи. Тим самим розкриваючи

особливості природних явищ. Можливим є також залучення педагогів з танців та акторської майстерності. Але на нашу думку їх ефективність під питанням. Проте, ці види діяльності є обов'язковими для розвитку дитини. Тому в контексті цього гарним варіантом розв'язання даного питання є підключення дитячої фантазії. Так, наприклад, вчитель може називати якісь об'єкти природи, а дитини крізь призму своєї уяви і певних знань може спробувати відтворити, як на її думку, танцює той чи інший об'єкт природи, яким тембром голосу володіє. В загальній сукупності, це сприятиме як і формуванню емоційного сприйняття природи дитиною, а також розвиток творчої уяви. Щодо перспективності даної педагогічної умови, то вважаємо, що вона частково потребує креативного перегляду та творчої педагогічної трансформації, відповідно до сучасних викликів освітнього середовища.

Однією з найбільш практичних педагогічних умов є «Залучення дітей до посиленої практичної діяльності в природі з метою допомоги її об'єктам і мешканцям». Дана педагогічна умова є більш доцільною для молодших школярів 3-4 класу. В найбільш поширеному варіанті реалізації, дана педагогічна умова має прояв у виробленні дітьми годівничок або шпаківень для птахів. В умовах дистанційного навчання дана педагогічна умова, на нашу думку може набути нових форм. Так, наприклад дітям запропонують долучитися до практичної діяльності допомоги доквілля. І кожна дитина, протягом, наприклад в рамках природничої акції «Дитина дбає про природу», разом з батьками, чи іншими дітьми, роблять щось корисне для природи. До таких видів діяльності можна віднести, вироблення тих же годівничок та шпаківень, прибирання сміття в зеленій зоні, годування домашніх тварин, вигул собак у притулку, розведення вдома рослин та висаджування їх в природі та ін. Як результат, школа може провести виставку світлин та історій, чому саме діти обрали той чи інший вид діяльності допомоги природі. В контексті запропонованої діяльності в рамках даного педагогічного підходу вважаємо, що даний підхід є перспективним. Це обумовлено тим, що у разі якщо дитина знаходиться у безпеці (не вважаємо такими ситуації коли дитина навчається

дистанційно в українській школі, а знаходиться на тимчасово окупованій території), то існує багато можливості бути корисним для природного середовища. Саме мотивація від вчителя, допомога батьків та ініціатива дитини в результаті повинні сформувати почуття відповідальності за природу, як один із елементів емоційно-ціннісного ставлення.

Тепер розглянемо перспективи педагогічної умови – «Використання в естетико-виховному процесі народних природознавчих традицій». З першого погляду дана педагогічна умова можна вважатися недоцільною та неефективною. Але вважаємо, що дана умова має наскрізний характер, де завдяки дослідженню культури та історії, паралельно можна дослідити особливості природного середовища, та трансформації поглядів на його сутність. В контексті актуалізації розуміння того, що необхідно знати історію та побут рідного краю, паралельно актуалізується і проблема природоохоронної діяльності. Тому одним з інструментів реалізації педагогічної умови в рамках дистанційного навчання може бути в пригоді проведення online екскурсій музеїв, котрі спеціалізуються саме на історичному розвитку людини та природи. Через те, що старше покоління є носієм знань та традицій, діти можуть попитати свої дідусів та бабусь, про якісь народні природознавчі традиції. Що свою чергу сприятиме розширенню кругозору дитини на основі взаємозалежності існування природи та людини. Отже, для того, щоб дана педагогічна умова була перспективною у своєму використанні, необхідним є її осучаснення та залучення нових освітніх форм набуття знань.

І на останок розглянемо педагогічну умову «Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів». Необхідність даної умови є базовою для ефективності всіх вище розглянутих педагогічних умов. Певною проблемою для даної педагогічної умови, в сучасних умовах є саме врахування індивідуальних особливостей учнів. Що, своєю чергою, вимагає нових пошукових напрямків дослідження індивідуальних особливостей дитини. Першим кроком може бути спілкування з батьками. Але тут може виникнути проблема, бо зазвичай батьки здатні або ідеалізувати свою дитину, або навпаки

недооцінити. Тому у вчителя може виникнути хибна думка щодо індивідуальних особливостей дитини. Тому перед вчителем стоїть завдання залучити різні методи пізнання дитини. Одним із таких варіантів може бути залучення практичного психолога, який за допомогою тестів дослідити особливості кожної дитини. Вважаємо, що звісно краще якщо вчитель зможе спостерігати як поводить ся дитина сам на сам та в колі однокласників. Але в умовах дистанційного навчання вчителі інколи навіть не мають змогу особистої зустрічі в offline форматі. Тому дана умова теж потребує осучаснення та застосування низки додаткових методів.

На основі розглянутих перспектив використання педагогічних умов на практиці можемо зазначити:

1) більшість педагогічних методів потребують осучаснення та відповідно доопрацювання, що, своєю чергою, дозволить їх урізноманітнити та поглибити за своєю суттю;

2) вагому роль у застосуванні даних педагогічних умов відіграють батьки. Своєю чергою, це сприяє залученню батьків до освітньо-виховної діяльності, як однієї із засад партнерства школи та батьків;

3) через те, що одним із викликів більшості педагогічних умов є дистанційна форма навчання, то варто сприймати її не як виклик, а як перспективу урізноманітнення освітнього потенціалу;

4) у сучасних умовах, не лише класний керівник відповідає за формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, а також шкільний психолог, вчителі музики, образотворчого мистецтва, танців та ін., що доводить необхідність взаємодії у вирішенні завдання з формування емоційно-ціннісного ставлення дитини молодшого шкільного віку до природи.

В загальній сукупності, дані фактори свідчать про те, що педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, не є статичними, а відповідно до сучасних викликів в освітньому середовищі набувають динамічних характеристик.

Отже, перспективами використання педагогічних умов із формування

емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, на практиці нами визначено, що дані умови потребують осучаснення, збагачення креативних підходів та залученню батьків та інших педагогів до їх використання.

ВИСНОВКИ

Як і будь-яка наукова проблема, дослідження та вивчення педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи, вимагає комплексного підходу. Одним із таких кроків стало дослідження сутності та аналіз основних понять даної роботи. Такими поняттями стали: «початкова школа», «молодший шкільний вік», «педагогічні умови», «екологічне виховання», «екологічна культура», «емоційно-ціннісне ставлення до природи». Кожне з розглянутих понять, розкриває сутність та особливість теми даної роботи. Поняття «початкова школа», окреслює освітні особливості які надаються на даному рівні. «Молодший шкільний вік», вікові та психологічні особливості дитини, спонукає саме до вибору підходів до розробки педагогічних умов. Поняття «педагогічні умови», власне демонструє сукупність засобів, методів та підходів до реалізації освітньої діяльності. Поняття «екологічне виховання» та «екологічна культура», саме демонструють те чого варто досягнути завдяки застосуванню педагогічних природничого спрямування. «Емоційно ціннісне ставлення» є інструментом який сприяє розвитку екологічного виховання та культури. Дані терміни демонструють нам, наскільки багатоскладовим є процес виховання дітей.

Одним з основних чинників формування емоційно-ціннісного ставлення до дитини та розуміння вірогідності того чи іншого підходу є саме психологічні особливості того чи іншого вікового періоду. В контексті даної роботи нами було досліджено психологічні особливості молодшого шкільного віку. В ході роботи було з'ясовано, що для даного періоду (б) 7-10 (11) рр. характерним є формування відносин на емоційному рівні. Одним із чинників формування екологічної поведінки в даному віці є навчальна, ігрова, трудова діяльності та спілкування. Допоміжними чинниками формування у дитини екологічної поведінки та культури дитини є розвиток естетичної та пізнавальної діяльності. Вагому роль у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи відіграє емпатійність. Даний психологічний сегмент сприяє формуванню

співпереживання до природи. Саме завдяки психологічним особливостям можна сконструювати педагогічну умову, яка буде ефективною для розвитку дитини як особистості.

Одним із ключових моментів даної роботи є дослідження виховного потенціалу природи. З'ясовано, що дослідженням природи як виховного інструменту займалася низка науковців, як закордонних, так і вітчизняних. Саме розуміння природи як цінності, є одним із факторів налагодження взаємозв'язку між людиною та природою. Виокремлюють декілька видів цінності природи: практична, естетична, моральна, валеологічна, пізнавальна та виховна. Вважаємо, що виховна цінність природи повинна бути основною по відношенню людини до природи. Це обумовлено тим фактом, що саме відчуття відповідальності та терпіння, які виховані природою, сприятимуть більш глибокому сенсу інших цінностей природи для людини. Одним із найбільш ефективних інструментів виховання природою є саме прямий контакт дитини та природи. Саме спілкування з природою дозволить дитині пізнавати світ, експериментувати та розвиватися, вчить творчості та уяві. Схожа думка прослідковується і в ідеях М. Монтесорі, який зазначав, що природа є особливим місцем, яке сприяє як моральному, так і фізичному розвитку дитини. Як бачимо, виховання природою має комплексний ефект виховання, де саме моральне та фізичне виховання відбуваються паралельно та одночасно. На виховному потенціалі природи також акцентували й відомі українські педагоги С. Русова та В. Сухомлинський.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у початковій школі є об'єктом для багатьох досліджень як для закордонних, так і для вітчизняних. Нами було розглянуто дослідження, що було проведено у Фінляндії. Дане дослідження є особливим, через те, що воно складається з комплексу інноваційних педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи. Основними педагогічними умовами в даному дослідженні були: 1) застосування нового додатку доповненої реальності (цифровий інструмент для оповідання історій); 2) впровадження

чотиримісячного освітнього проєкту, який включав екологічну з мистецькою освітою; 3) розвиток дитячої уяви та фантазії стосовно природи. Вважаємо, що дане дослідження, із застосуванням інноваційним технологіям є викликом для стереотипів, що сучасні технології можуть лише негативно впливати на дітей та природу. Щодо розглянутого вітчизняного дослідження особливостей емоційного-ціннісного ставлення дітьми молодшого шкільного віку. То його особливість, на нашу думку, полягає в тому, що за допомогою низки адаптованих методів тестування дітей було виявлено ставлення дітей до природи, а також відокремлено, чи залежить відношення до природи в залежності від місця проживання (місто/село), та гендерного фактора. Дане дослідження буде корисним для педагогів. Це обумовлено тим, що саме чітка та обґрунтована різниця сприйняття дитиною природи в залежності від віку (класу навчання), гендеру та місця проживання, стимулюватиме вчителів до урізноманітнення педагогічних умов в залежності від вказаних факторів.

Було також розглянуто декілька педагогічних умов, які за своєю сутністю збігаються з основними цілями та завданнями НУШ. Більшість педагогічних умов пов'язані з формуванням емоційно-ціннісного ставлення крізь призму культури та мистецтва. Такі педагогічні умови є наскрізними та комплексними за своїм використанням. В залежності від творчого підходу педагога та здатності почути бажання дітей, розглянуті педагогічні умови можуть бути гнучкими відповідно до особливостей дітей. Друга частина педагогічних умов пов'язані з практичною діяльністю дітей. Саме здатність та готовність дитини до практичної діяльності в бік природи демонструє, що дитина знаходиться в активній фазі формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Тому застосування таких педагогічних умов демонструють, що в дитини є певний рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи. Усі ефективні педагогічні умови базують на умові, що педагогом враховуються індивідуальні особливості дитини. Саме врахування даної умови та її постійне дотримання є ключовою у формуванні дитиною емоційно-ціннісного ставлення до природи. Це обумовлено тим, що формується особистісний зв'язок між

дитиною та природою, без нав'язування чужорідних умов сприйняття навколишнього середовища.

Перспективи використання досліджених педагогічних умов на практиці розглянуті крізь призму дистанційного навчання. Основними умовами подальшого функціонування більшості педагогічних умов є їх модернізація, використання сучасних технологій та залучення батьків. Вважаємо, що гармонійне поєднання даних факторів сприятимуть оновленню та адаптації педагогічних умов до викликів сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Г. М., Сігінішіна Г. Й. Педагогічні умови формування у дітей ціннісного ставлення до природи в умовах естетизації освітнього простору. *Педагогічний дискурс*. 2019. Вип. 14. С. 7-11.
2. Баранюк І. В. Василь Сухомлинський про вплив природи на розумове виховання дитини. *Наукові записки*. 2011. Сер: Педагогічні науки. Вип. 101. С. 44-51
3. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
4. Використання природи у вихованні дітей в історії західної прогресивної педагогіки (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель). URL: <https://studfile.net/preview/5551079/page:2/> (дата звернення: 22.11.2023).
5. Глава II Теоретичні основи екологічної етики. Цінності природи, конфлікти цінностей і природоохоронні мотивації. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bioetica/Borejko/2.htm> (дата звернення: 22.11.2023).
6. Головіна О. Поради, як цікаво проводити уроки на вулиці. Початкова школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/porady-yak-tsikavo-provodyty-uroku-na-vulytsi-rochatkova-shkola/> (дата звернення: 22.11.2023).
7. Деркач М. Г. Що таке природа. Якою буває природа. Цінність природи для людей. URL: <https://vseosvita.ua/library/so-take-priroda-akou-buvaе-priroda-cinnist-prirodi-dla-ludej-33238.html> (дата звернення: 22.11.2023).
8. Екологічне виховання населення. URL: <https://mirglisgos.com.ua/naprjami-dijalnosti/ekologichne-vikhovannja-naselennja> (дата звернення: 22.11.2023).
9. Екологічна свідомість. URL: <http://ecopsy.com.ua/index.php/laboratoriia/napriamku-doslidzhen1/23-ekolohichna->

svidomist (дата звернення: 22.11.2023).

10. Заброцький М. М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. URL: http://schors-school1.edukit.cn.ua/socialjno-psihologichna_sluzhba/psihologiya_shkolyara/psihologichni_osoblivosti_ditej_molodshogo_shkiljnogo_viku/ (дата звернення: 22.11.2023).

11. Казішкурт І. М. Психологія ставлення до природи як педагогічна проблема (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). *Теорія та методика навчання та виховання*. 2017. Вип. 30. С. 54-59.

12. Колесник М. О. Екологічне виховання учнів на засадах «глибинної екології». Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 52 с.

13. Концепція Нової Української школи. URL: https://kremvo.ucoz.ua/NYIII/konceptcija_nush.ppt.pdf (дата звернення: 22.11.2023).

14. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 32-37.

15. Лавренко С. О. Особливості організації початкової освіти в Україні та за кордоном: Методичні рекомендації до семінарського заняття (навчальний курс «Порівняльна педагогіка») для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання факультету початкового навчання галузь знань: 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність: 013 «Початкова освіта». Харків. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. 15 с.

16. Маршицька В. В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді)*: зб. наук. праць. Київ. Пед. думка, 2000. Кн.1. 65 с.

17. Михайлик О. Г. Морально-естетичне ставлення людини до природи – важливий елемент екологічної культури сучасного суспільства. *Наукове Пізнання: методологія та технологія. Філософія*. 2013. Вип. 1. С. 95-100.

18. Молодший шкільний вік. URL: <https://esu.com.ua/article->

28. Сопівник Р., Дира Н., Аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. Вип. №4(11). С.74–78.

29. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.

30. Українець О. І. Ціннісне ставлення особистості до природи. URL: <https://ukrajinets-olga-ivanivna.webnode.com.ua/osnovni-orijentiri-vikhovannya/tsinnisne-stavlennya-osobistosti-do-prirodi/> (дата звернення: 22.11.2023).

31. Фільченко Н. С. Виступ «Впровадження концепції НУШ в початкових класах». URL: <https://naurok.com.ua/vistup-vprovadzhennya-koncepcii-nush-v-pochatkovih-klasah-248712.html> (дата звернення: 22.11.2023).

32. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Видавничий центр «Академія», 2001. 528 с.

33. Шевцова Г. Г. Молодший шкільний вік: традиції та інновації в дослідженнях. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Вип. LXVIII. м. Херсон, ХДУ, 2015. С. 134 – 138.

34. Шевчук К. Д., Тирон О. О. Характеристика педагогічних умов формування ціннісного ставлення до природи у молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 48. Т. 2. 2022 С.215-218.

35. Що таке природа? Жива не жива природа. URL: <https://gomilsha.org.ua/shcho-take-pryroda-zhyva-i-nezhyva-pryroda/> (дата звернення: 22.11.2023).

36. Children and nature: Are we supporting the connection? URL: <https://extension.psu.edu/programs/betterkidcare/early-care/tip-pages/all/children-and-nature-are-we-supporting-the-connection> (дата звернення: 22.11.2023).

37. Cobb E The ecology of imagination in childhood. In Shephard P and McKinley D, *The Subversive Science: Essays Towards an Ecology of Man*, С. 122–132. Boston: Houghton Mufflin.

38. Cohen D. Why Kids Need to Spend Time in Natur. They may prefer to

stick to their screens, but here's why getting outdoors matters. URL: <https://childmind.org/article/why-kids-need-to-spend-time-in-nature/> (дата звернення: 22.11.2023).

39. Comber B. Making space for place-making pedagogies: Stretching normative mandated literacy curriculum. *Contemp. Issues Early Child.* 2011, 12, 343–348.c.

40. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти та виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с.

41. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : монографія. Київ : Генеза, 2002. 366 с.

42. Савченко О. Я. Урок у початкових класах. Початкова школа. 1995. № 3. С. 1–12.

43. Kumpulainen K, Vuoman J, Renlund J, Wong C-C. Children's Augmented Storying in, with and for Nature. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/10/6/149> (дата звернення: 22.11.2023).

44. Свистак-Яроцька О. Екологізація змісту початкової освіти в Японії. URL: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Svystak_Yarotska.pdf (дата звернення: 26.09.2023).

45. Сидоренко Л. І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси : навч. посібн. Київ : ПАРАПАН, 2002. 152 с.

46. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Київ, 1976. Т 2. 554 с.

47. What Are the Benefits of Playing in a Natural Environment? URL: <https://www.brighthorizons.com/resources/Article/children-and-nature#:~:text=Outdoor%20play%20fosters%20children%27s%20intellectual,that%20stimulates%20all%20the%20senses> (дата звернення: 22.11.2023).